

TUKUDTUKUD

MANILA LIBRARY

IBAN KATAKATA

Riddles &
Folk Stories



TAUSUG

TUKUOTUKUD IBAN KATAKATA

(Riddles and Fairytales)

Compiled
by

Kemilde Bibih

Illustrated
by

Daniel Elkins
and

Kemilde Bibih

MANILA LIBRARY

SUMMER INSTITUTE OF LINGUISTICS - PHILIPPINES, INC.

TRANSLATORS

1977

PUBLISHERS

Published
in cooperation with
Bureau of Elementary Education
and
Institute of National Language
of the
Department of Education and Culture
Manila, Philippines

This book was published by funds awarded by the
RAMON MAGSAYSAY FOUNDATION to the Summer Institute
of Linguistics for International Understanding.

Additional copies of this publications may be
obtained from: FilLit FilLit
 Box 2270 Nasuli, Malaybalay
 Manila 2801 Bukidnon 8201

877-2.3C
Printed in the Philippines

FOREWORD

Some of the glory of the Philippines lies in the beautiful variety of people and languages within its coasts. It is to the great credit of the national leadership over the years that no attempt has been made to destroy this national heritage. The goal has been instead to preserve its integrity and dignity while building on this strong foundation a lasting superstructure of national language and culture.

The present book is one of many designed for this purpose. It recognizes the pedagogical importance of dividing literacy and second language learning into two steps--literacy being the first. When a student has learned to read the language he understands best, the resulting satisfaction in his accomplishment gives the drive and confidence he needs to learn the national language. His ability to read, furthermore, is the indispensable tool for the study this program will require.

The Department of Education and Culture of the Philippines is proud to present this latest volume in a nationwide series designed to teach the national language through literacy in the vernaculars. It will strengthen both the parts of the nation and the whole.

JUAN L. MANUEL
Secretary

PREFACE

This book of riddles and folk stories was compiled by Kemilde Bibih, while participating in a Writer's Workshop sponsored by the Summer Institute of Linguistics at Nasuli, Malaybalay, Bukidnon, RP July-August, 1977. Miss Neri Zamora translated the Pilipino of each story. Daniel Elkins illustrated the stories.

The purpose of the book of riddles and folk stories is to provide reading material in Tausug for stimulating interest and facility in reading.

The letters of the Tausug alphabet follow the National language equivalents except in some instances involving the symbolization of the glottal stop. Intervocally it is not symbolized. In all other places it is symbolized by an apostrophe. Vowel length is symbolized by a macron above the vowel.

Tukudtukud 1

In Mag'uuma, Anak Niya iban sin anak Kura' . . 27

Hi Pilanduk 31

1. Taytayan mamanis,
Walna' ginis ginis.

1. Marikit na tulay,
na may iba't-ibang
kulay.

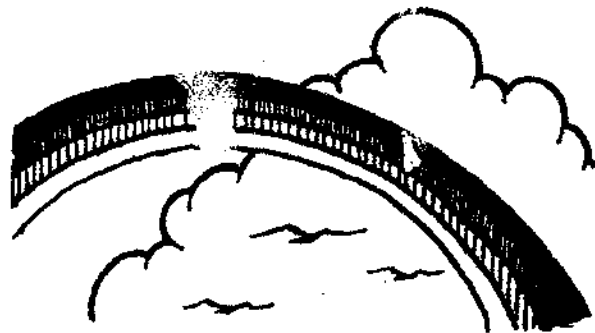
2. Pakain pakain kaw,
Hiyaganagad kaymu.

2. Saan ka man magtungo,
Sumusunod sa iyo.

3. Manukmanuk puti'
Nagtakbi' way pali'.

3. Mga puting ibon,
Animo'y tandang kung
magpanabong,
Masdan mo't, wala man
lamang sugatán.

1. Bangaw
(bahághári, balangáw)



2. Lambung
(aníno mo)



3. Alun
(álon)



4. Hiyanaw nagdawragpi' sumalupa tiyumpi',
Bang in ikug hilagpi', mabisa tuud in pali'.

4. Lumalakad na parang sumang balinghoy,
Pag ang buntot nito'y sa'yo ipinalo,
Abot sa langit ang 'yong panaghoy.

5. In taykud tiyupakan, in daghal liyampinan,
Yampana lubakan, Ū di' kabakan.

5. May taklob ang dibdib,
May tagpi ang likod.
Nawawala ang ulo,
Pag iyong pinalo.

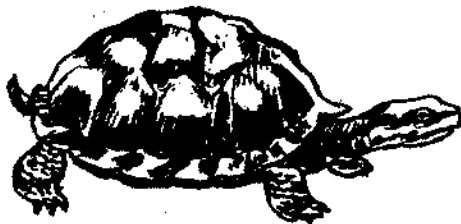
6. Kahuy kahuy yadtu, hīnang hangkapitu,
Pasu' haggut nangaku, tubig manjari batu.

6. Tubig ito na naging bato,
Nagtiis ng init at lamig,
Sa loob ng isang linggo,
Nabuo ang punong-kahoy na ito.

4. Pagi
(pági)



5. Bauu
(pagóng)



6. Tubig batu
(yélo)



7. Pagtanum, pagkulay.

7. Pagkatanim, tumaas,
kaagad nang paikid.

8. Way ipun, 'way ngilu'
Sumagawa' in baran mapasu'.

8. Walang ngipin, walang
gilagid,
Katawan ay mainit.

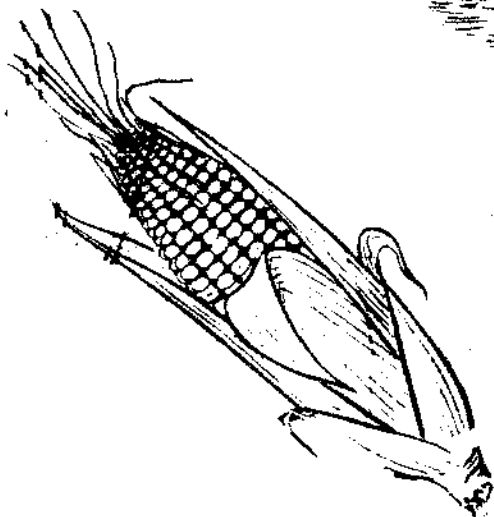
9. Jambangan hi Sinyura, diringding palda,
Nagdahun nagkampilan, nagbunga iyukkilan.

9. Hardin ng senyora,
Nababakuran ng palda.
Dahon nito'y tulad sa
Katipunerong espada,
Inukit na prutas ang bunga.

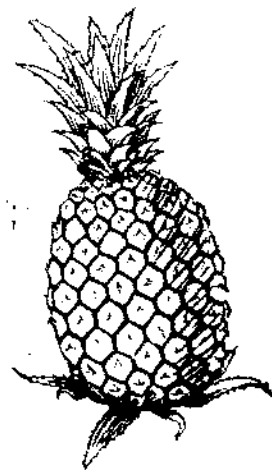
7. Asu
(úsok)



8. Gandum
(maís)



9. Pisang
(pínya)



10. Isikalang iklugun. Ja in pamugaran
Ha lawm pa sin ina' asal na piyupusa'
Ha lawm pa sin iklug, asal na taga ikug.

10. Ano'ng prutas itong
Buto'y bilog na parang itlog.
Nasa sinapupunan pa lang ng ina'y
nakapangitlog na.
Nasa loob pa lang ng itlog ay
may buntot na.

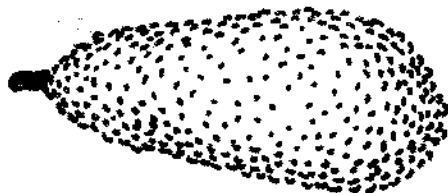
11. Nagbabatangan takun, nagbubunga tunukun,
Bang mahulug pukpukun, ampa hamuthamutun.

11. Matinik ang kaniyang bunga,
Tangkay ay takong ng sapatos
na mataas ang kapara,
At may amoy nitong pambihira.

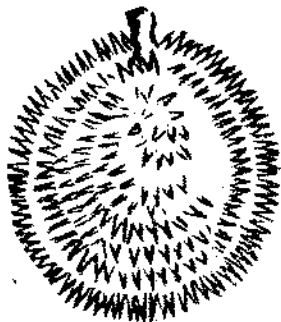
12. Tubig ha lahi'lahi',
Tuwangun, di' matuwang.

12. Tubig sa bumbong,
Itumba mo't di matatapon.

10. Hangka'
(nangkâ)



11. Dūyan
(dúriya)



12. Tubu
(tubó)



13. Tubig ha liyungliyung
Di' kapakpakan dahon.

13. Tubig sa loob ng isang
saradong lagusan,
Ni dahon ay di ito
mapatakan.

14. Ista'ista' ha lupa', walna' gaddung iban pula,
Sisik niya kakitaan, ha lawm pamaranan.

14. Mumunti kong isda sa katihan,
Pula't berde ang kulay,
Kaliskis nito'y nasa loob ng katawan.

15. Jambangan hi Tumanggung, nagbabatangan gaddung,
Nagsayngsing nagsanga, nagdahun di' magbunga.

15. May dahon, walang bunga,
Marami namang mga sanga.
Sa hardin ng Tumanggung makikita.

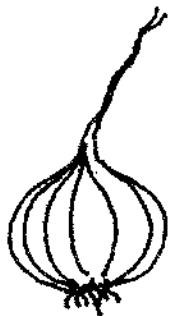
13. Butung
(niyóg)



14. Lara
(siling labúyò)



15. Bawang
(báwang)



16. Dimagan na mauggut, sunalupa pa pugut,
Hinsan mahugut, lagtasun minsan baggut.

16. Isdang matulis ang kaparis,
Kung tumakbo'y hagibis.
Talian mo man nang mahigpit,
Pilit na makatatalilis.

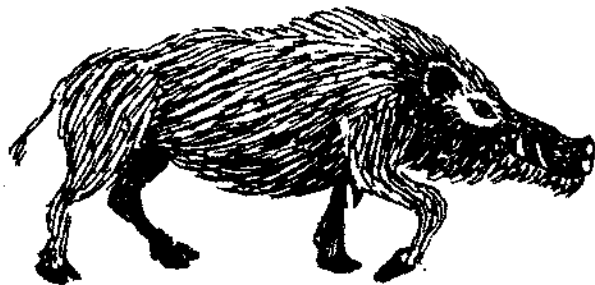
17. Awn sattuwa talun, pais niya tatun,
Bang sin iru' tanghulun, kid in pagkatulun.

17. Ligaw na'y mabalahibo pa,
Pag tinahulan ng aso,
Nagkakamot ng kilikili.

18. Piyaawn sin Tuhan,
Liyawa' sin manusiya!

18. Diyos ang lumikha,
Tao ang sumumpa.

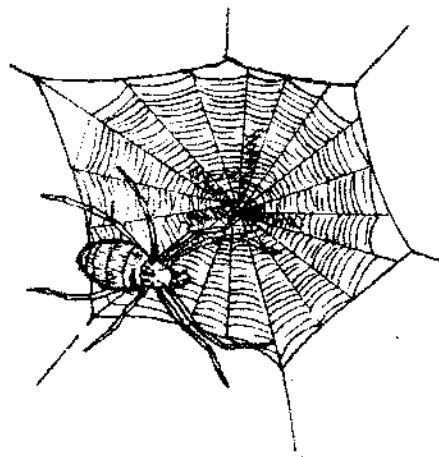
16. Babuy talun
(báboy-ramó)



17. Amu'
(matsíng)



18. Lawa'
(gagambá, laláwà)



19. Duwang kagulung salban
Makaabut pa awan.

19. Dalawang bolang panahi,
Nakaaabot sa bughaw na
langit.

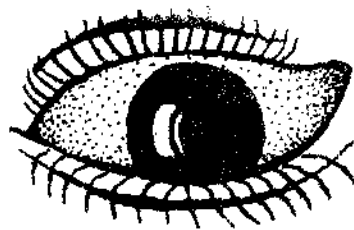
20. Tibulung in bayhu',
Duwa lima nagtudlu'.

20. Hindi tao, hindi hayop,
May mukhang bilugan
At mga kamay na tulisan.

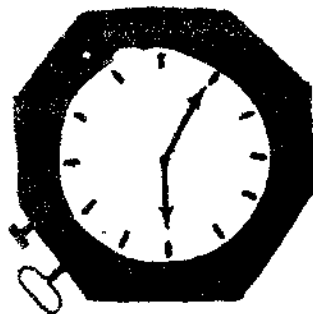
21. Li'tag ha liyu bud
Dungan dungan bang lumagtik.

21. Pamitag sa kabilang
bundok,
Kumikisap nang panabay.

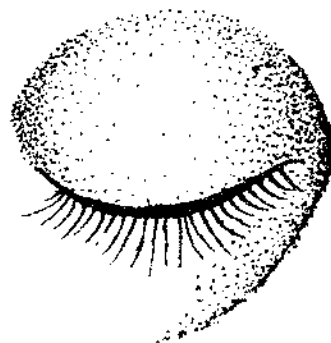
19. Hata
(mata)



20. Lilus
(orasán, reló)



21. Piluk mata
(talúkap ng matá)



22. Awn hambuuk patung,
Hataud in timanggung.

22. Isang tagdang kawayan,
Pinag-uusungan ng
maraming tao.

23. Duwa digpi' tiyapil, hinangan sin kapil,
Hinsan in manga pakil, kahunitan mamakil.

23. Dalawang tablang pinag-ugpong,
Ginawa ng isang pagano.
Kahit pari'y nahihirapang
Ilarawan ito.

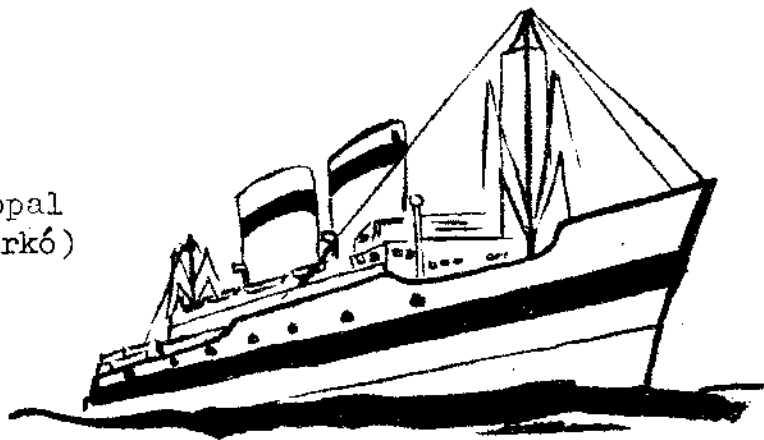
24. Kahuy tū tilayus, sali'sali' in dagbus,
Bang kugdanan hunus, dumagan lumagunus.

24. Tatlong matataas na puno,
Magkakatulad ang hitsura.
Pag nahipan ng hangin,
Tumatakbo ng matulin.

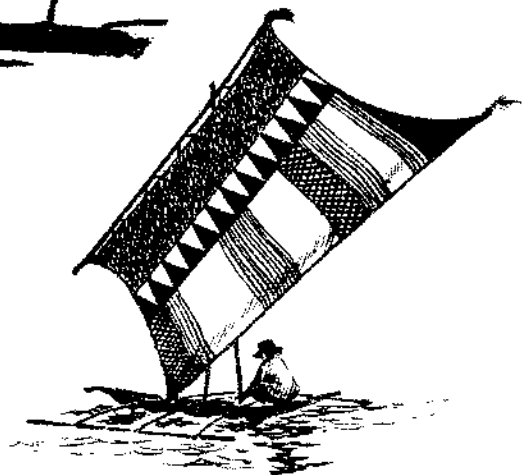
22. Patay
(kabáong)



23. Kappal
(barkó)



24. Kumpit
(bangká)



25. Tagnaan niya patung, iyanyam ambung ambung,
Bang ha lawd hilubung, muwi' ta untung.

25. Pinagmula'y kawayan,
Nilalang tulad sa buslo.
Pag itinapon sa dagat,
Bumabalik na may tubo.

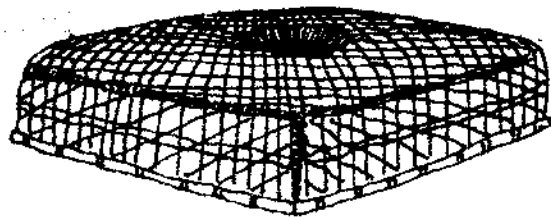
26. Ista'ista' lambana' nabukug kakana',
Nisan majuljana', mataud da ha sina'.

26. Isdang espada na
Animo'y pisi ang tinik.
Pag ito'y nasira,
Marami pa sa Insik.

27. Hambuuk budjang lingkatan,
Nagkakaun sin baran.

27. Magandang binibini,
Kinakain ang sarili.

25. Dubu
(pamítag ng isdâ, salakab)



26. Palitaan
(ilawan, gasera)



27. Lansuk
(kandilâ)



28. Bukun tau, bukun hayup,
Sa' tū in U.

28. Hindi tao, hindi hayop,
Tatlo ang ulo.

29. Lūrun, tukarun,
Pag'uwī' sunbay'un.

29. Tumataas, bumababa,
Pag umuwi, lalamuna'y
nahahati.

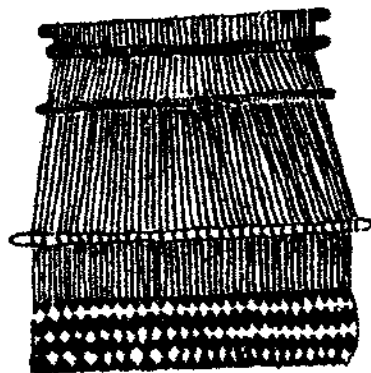
30. Ista'ista' asibi',
Tiyutuhug ha buli'.

30. Isdang maliliit,
Tinutuhog sa puwit.

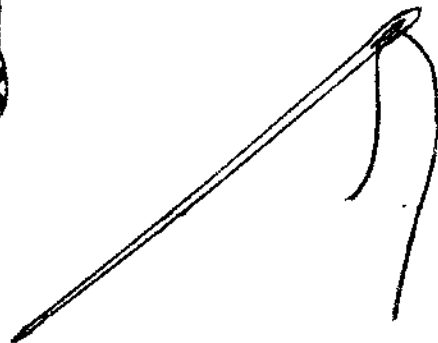
28. Sukul
(kalán na may tatlong bató)



29. Hablun
(habihán)



30. Jawm
(karayom)



31. Diyara mu, diyara kaw,

31. Dala mo, dala ka,
Dala ka pa rin ng iyong
dala.

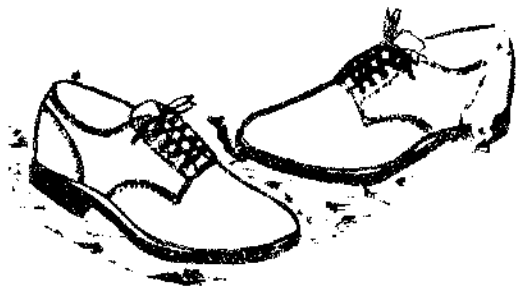
32. Bang dūm taktakun,
Bang adlaw ha sablayan.

32. Sa araw ay nakasampit,
Sa gabi ay nakasabit.

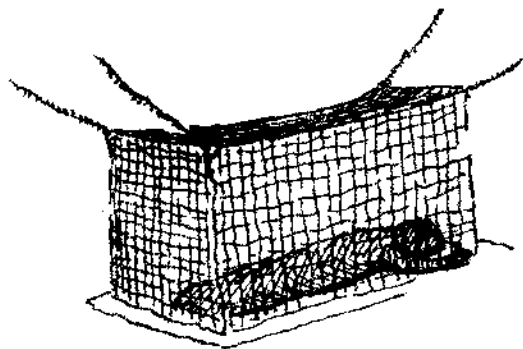
33. Bang tambul biya' ha'lu,
Bang ukab biya' ligu.

33. Pag nakasara'y parang
halo,
Pag nakabukas ay parang
bilao.

31. Tawmpa'
(sapátos)



32. Kulanbu'
(kulambô)



33. Payung
(páyong)



34. Awn dahon dī ha dunya,
Pag'addatan sin katan.

34. Isang dahon sa daigdig,
Iginagalang ng balana.

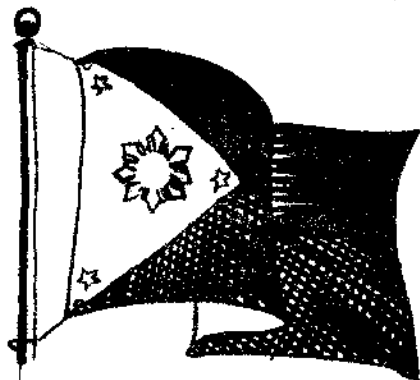
35. Tā halimaw tunggu', tā hukut bilangu',
Tigbasun di' magdugu', di' mabasa' bang maygu'.

35. Binabantayan ng leon,
Napoposasan ng kadena.
Tagain mo't di magdurugo,
Di rin mababasa, pag naligo.

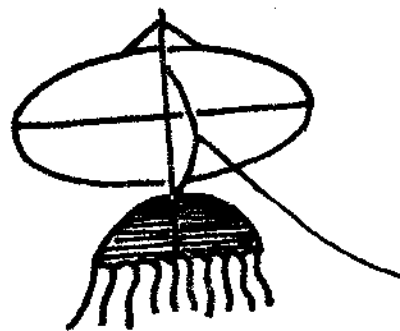
36. Higu naga mata, nalalaga,
Diyupunan ha abaga, similawak gumaga.

36. Mata'y naglalagos,
Tingin nito'y tumatagos.
Pag tinuunan mo sa balikat,
Sumisigaw nang malakas.

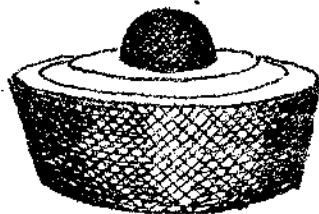
34. Panji
(watáwat)



35. Taguri'
(saranggóla, buladór)



36. Agung
(ágong)



37. Kahuy kahuy basbas pasagi'
Nagbunga jali'jali',
Bang kaw bukun matali',
Hawmu kaw malugi'.

37. Kapirasong kahoy na
parisukat,
Kung hindi ka matalino,
Lagi kang matatalo.

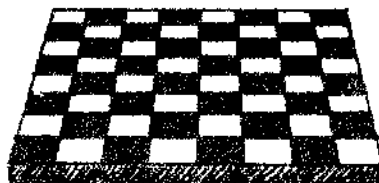
38. Wayruun simud niya,
Sa' yaun ipun niya.
Saga' bang kumaun na,
Ba karahal landu' na.

38. May ngipin nguni't
Wala namang bibig.

39. Duwa lubid siyubay
Duwa digpi' nag'abay
Bang pukpukun magmatay,
Magpakahansul atay.

39. Di kailangan ang panali,
Kailanga'y dalawang
tablang magkatabi.
Nananangis pag pinapalo,
Nakadudurog ng puso.

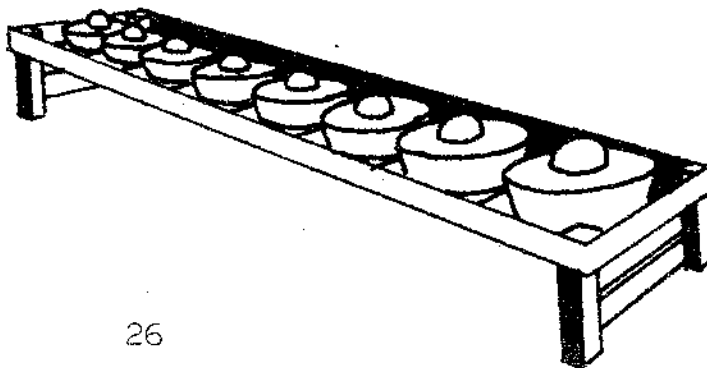
37. Tsis
(damahán)



38. Kugutan
(kayurán, kudkúran)



39. Kulintangan
(kulintangan)



IN MAG'UUMA, ANAK NIYA
IBAN SIN ANAK KURA'

Hambuuk adlaw, miyanaw pa tabu' in hambuuk mag'uuma ini iban sin anak niya usug amu in kamanghuran. Piyaagad nila isab in anak kura' nila. Ha sa'bu sila miyamanaw, piyagbāk nila in manga kabudjangan nagliliki'liki' kanila. "Ay kaw naa dayn tagna' niyu natau nakakita' na kamu manga tau bihan in karupangan? Hagpanaw sin awn kura' nila di' panguraan!"

Manjari laung sin ama' ha anak, "Laksu na kaw pa taykud sin anak kura' pangurai na. Di' aku mabaya' bang kita udjuun."

Sakali nangura' na in anak niya. Manjari miyanaw na sila. Aha! nakalabay na isab sila dayn ha manga tau maas

naglalaylay.

Manjari laung sin pakaniya pakaniya, "Atud ba kamu."
Nainu'inu tuud sila. "Utu na ini in tanda' sin ahil jaman.
Anak in nangungura' manjari in ama' amu in malaas na
papagpanawn."

"Hatiku bunnal in bissara nila Utu'," laung sin ama'.
"Maray' marayaw bang aku in mangura', hati in ikaw magpanaw
ne hadja."

Manjari nangura' na in ama', ampa na isab sila limanjal.
Hatiku manga pila batu na in napanaw nila nakalanggal na
isab maas babai iban sin manga anak niya.

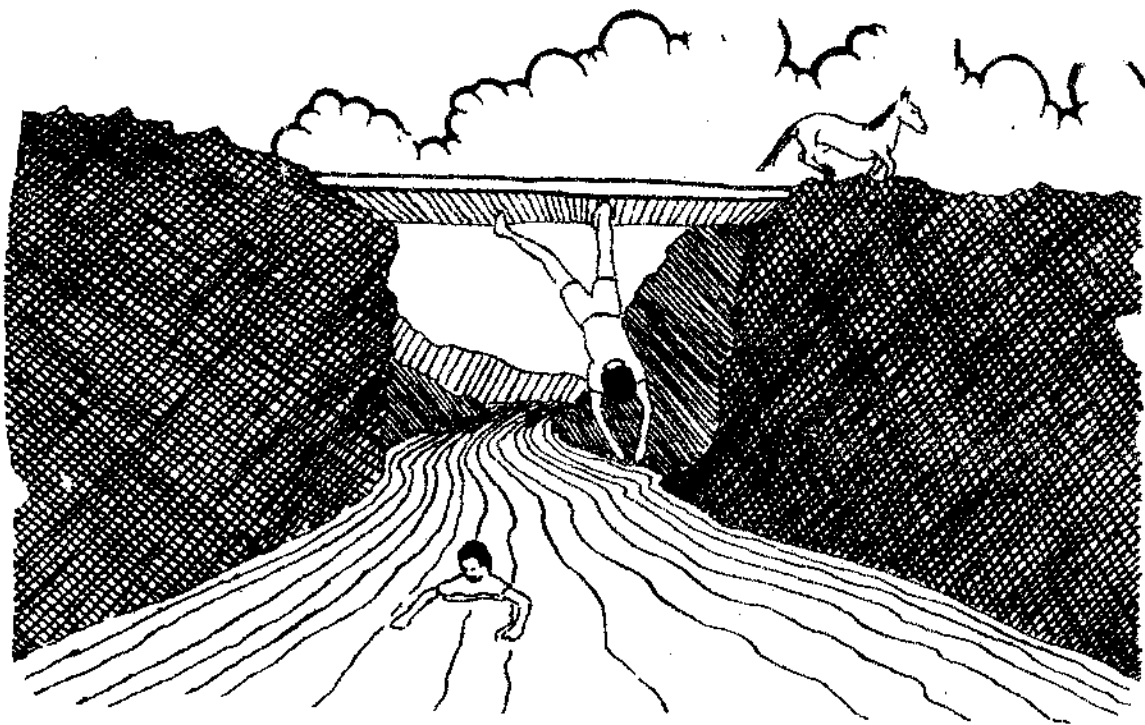
"In kangi' kasuddahan sin ama' niya yaun!" laung sin
maas babai. "In siya nangungura', di' niya minsan
papanguraun in anak niya. Makaluuy na yaun nag'uungka'ungka'
na ha ulihan niya."

Hanjari laung sin ama' ha anak, "Laksu na kaw Utu' pa ulihan ku. Di' aku mabaya' bang aku bissarahun mangi' aku mag'anak."

Na, duwa na sila nangungura' ha anak kura'. Sakali nakasud na sila pa दौर pananabuan.

"Kuwa'!" gimasud in manga mag'uuma kaibanan. "Makaluuy tuud in anak kura' piyangunguraan sin duwa tau. Subay sila yaun saggawn ampa hipajil. Hayta' bukun anak kura' in dahun nila dayn sin sila in dahun sin anak kura'!"

Sakali nimaug na in duwa magtay'anak dayn ha taas sin anak kura', ampa nila piya'san. Sakali, ha sa'bu sila miyamanaw umuntas sin taytayan, in anak kura' kiyangian tuud parasahan sabab nagagapus siya. Sakali sipa' sila sin anak kura' bat sila mahulug pa tubig ha supaya siya makahayang manaw.



Na, hatiku nahulug na in duwa magtay'anak pa lawm tubig. Hangkan na subay isab kitaniyu mamikil marayaw. Bang awn bissara karungugan ta subay pikilun bang hikadayaw atawa gamman hikangi' pa ginhawa baran ta. Diya' na sin duwa magtay'anak ha lawm sin katakata ini. In katān bissara sin manga tau karungugan nila magtuy nila hinangun.

HI PILANDUK

Awn yaun nagbagay hi Pilanduk, hi Kābaw, hi Kura', hi Sapi', hi Gadja, hi Kambing, iban hi Iru'.

Pagka sin hambuuk adlaw nag'isun sila mag'ista'. Piyūn nila in baskit, in tuhugan iban sin manga utak. Ampa sila limūd pa awn yaun hambuuk suba' biyabantug maista'. Ampa nila na piyagsamasamaan liyubug. Ampa isab in ista' mahilu sin paglubug nila di' na hikasipat. Hā piyagsakkup nila na. Piyagluun pa baskit iban in di' yadtu maubus ha baskit piyagtuhug nila ampa sila nag'owi'.

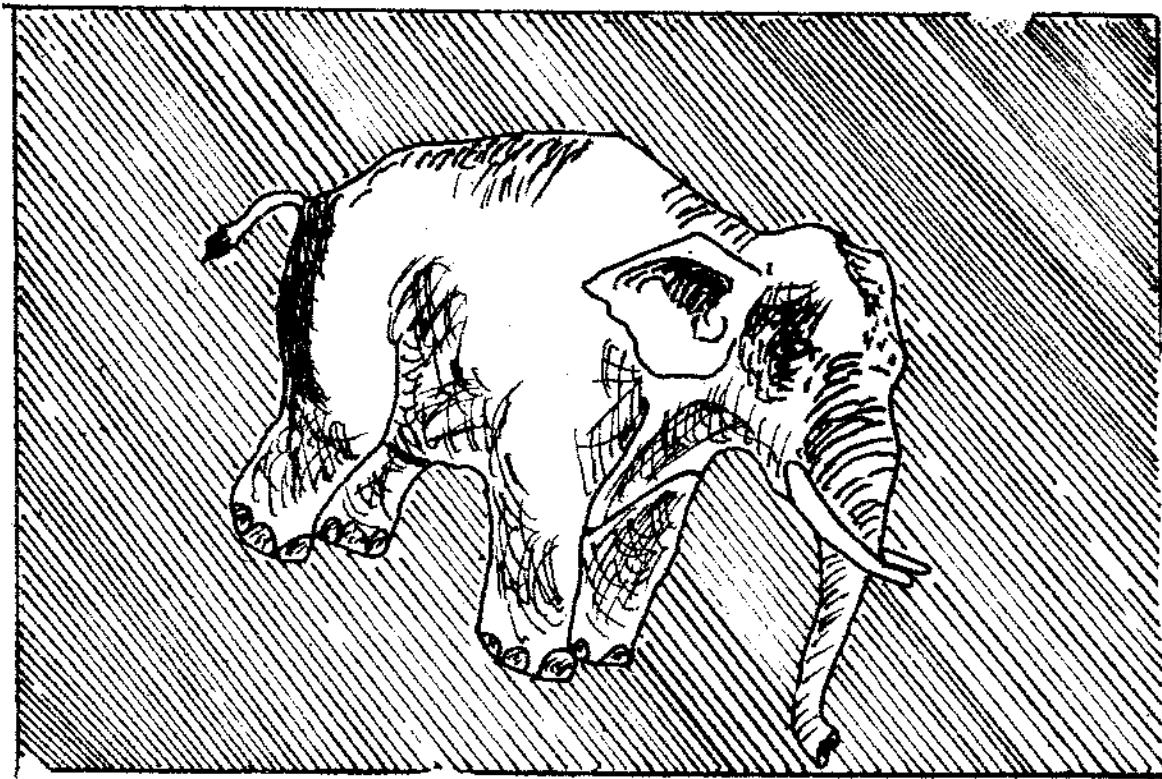
Pagdatung nila pa bāy, in nagdangdang, nagdangdang na. In naglawal, naglawal na. In nagtula', nagtula' na. Hāti in manga nagkakapin nila ampa nila piyagtapa. Amu na mayan

isab in ista' sampay hambuuk adlaw na way pa nalutu'.

Pagbulat mahinaat yaun nagkaun na isab sila. Ampa na isab naglūd pa higad manglubug na isab. Sin way pa sila nakaig dayn ha bāy imasubu hi Pilanduk bang hisiyu in mabaya' magtunggu' sin ista' ha tataan. Laung hi Gadja, "Aku. Pagga aku da in biya' malaggu'laggu'."

Nā laung hi Pilanduk, "Huun, Ikaw na." Ampa hinda Pilanduk iban sin manga iban kaibanan nagpanaw.

Pagtaykud yaun hinda Pilanduk iban sin manga iban niya, yan na sa in Āgasi imasubu kan Gadja bang makajari kiminam sin ista'. Laung isab hi Gadja, "Makajari. Hayta' isab di'." Magtuy na in Āgasi kimaun. Ampa pini' hadja in ista' manga dakula'.



Pagka yaun ha liling hi Gadja biya' manga in kan Āgasi di' na panginamkinam, magtuy na hi Gadja namissara. "Tuwan kaw, Āgasi, pagka kaw isab biya' manga nakakinam na, nā maray' sarang na isab in kaun mu yan. Biya' sabab in ista', di' naman aku in tag'ista'. Iataud kami."

Laung isab hi Āgasi, "Sāri ba isab, bagay Gadja. Way pa aku isab kiyakansuban."

"Uy," laung isab hi Gadja, "Laung mu kā'ina kiminam hadja kaw. Hāti bihaun subay kaw kansuban. Dahal kaw isab nakalandu'."

Pagkwan na isab laung hi Āgasi, "Biya' kaw ini manipug. Pagkwan yan sagsagun ta kaw."

Laung hi Gadja, "Sagsag kaw kunu'. Kalu baha' isab kasulayan mu."

Way tuud paghantang tindug, magtuy na hi Āgasi
limungtud. Nā, naggumun na duun. Hawpuun ta. Di'
makaatu hi Gadja. Diyaug.

Sakali yaun, minuwi' na hi Āgasi.

Sakali isab hinda Pilanduk nakauwi' na. Saga' in ista',
kulang, iban hi Gadja malamma na.

Magtuy na nangasubu hi Pilanduk bang mayta' kiyulangan
in ista' iban bang mayta' na siya malamma.

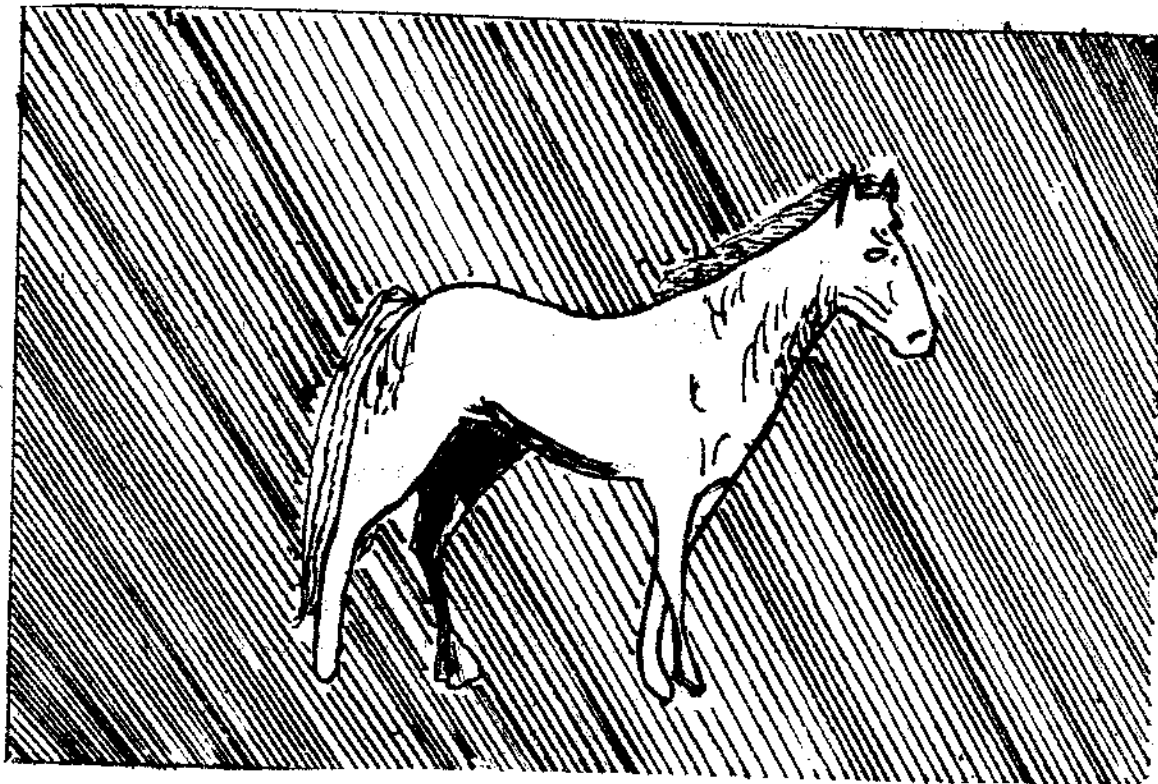
Laung hi Gadja, "Na unu malugay tuud kamu. Awn tau
duun ha yan makakari ambaya' ubusun in ista'. Hāti laung
ku yan sampay kiyalu, ampa di' aku makaatu. Ilagbalik di'
na aku magtunggu' dī."

Pagka yaun sin hambuuk na isab mahinaat magpanaw na isab magpangista'. Imasubu na isab hi Pilanduk bang hisiyu in mabaya' magtunggu' sin ista'. Laung hi Kura', "Aku." Laung hi Pilanduk, "Bang mari' biya' diin in pangatu mu?"

Laung hi Kura', "Haram, Pilanduk' bang aku, bang siya di' matay sabab amun bistaa tukubun ku. Takdugan ku iban giikun ku."

Nā, laung hi Pilanduk, "Harayaw sa' parayawa dakuman." Salta' miyanaw na sila iban sin hi Gadja miyagad na.

Pagtaykud yaun hinda Pilanduk, yan na sa isab hi Āgasi nagbīng. Imiyan na isab kan Kura' bang makajari ba magkinamkinam sin tiyapa ista'. Laung isab hi Kura', "Huun, makajari." Kimaun na hi Āgasi. Pini' hadja in manga malaggu'.



Pagka yaun hi Āgasi biya' bayabaya na kansuban nagsambatan na isab hi Kura'. "Bagay Āgasi na in ista' bukun na mayan kaku'. Hataud kami tag'ista'. Maray' in pagkinamkinam mu yan biya' na."

Laung isab hi Āgasi, "Bagay Kura', biya' kaw isab ini manipug minsan kita way pa kiyakansuban paigun mu na. Pagkwan yan sapurun ta kaw sin ista' ini ha mata mu bat kaw mabuta."

Laung isab hi Kura', "Bat ikaw in pakaunun, ikaw pa maisug. Sulay kaw kunu'. Sapud bat kaw isab makananam."

"Uy, aru," laung hi Āgasi, "Ikaw, ikaw pa yan dagbus mu minsan hi Gadja, dakula pa dayn kaymu, diyakdak ku da. Way mu kita'?"

MANILA LIBRARY

Laung isab hi Kura', "Uy, uy nā. Ay mu kita singuran kan Gadja. Ula niya na. Sulay na kaw kāku' marī." Way na isab paghantang tindug, magtuy na isab hi Āgasi limungtud kan Kura'. Salta naggumun na. Amun na mayan hi Kura' iyagad tuud in bissara niya sin kaagi niya mamunu' sā' amura way ra nahinang niya. Sā' da siya hinimsap. Minuwi' na hi Āgasi. Salta' hinda Pilanduk nakauwi' na isab.

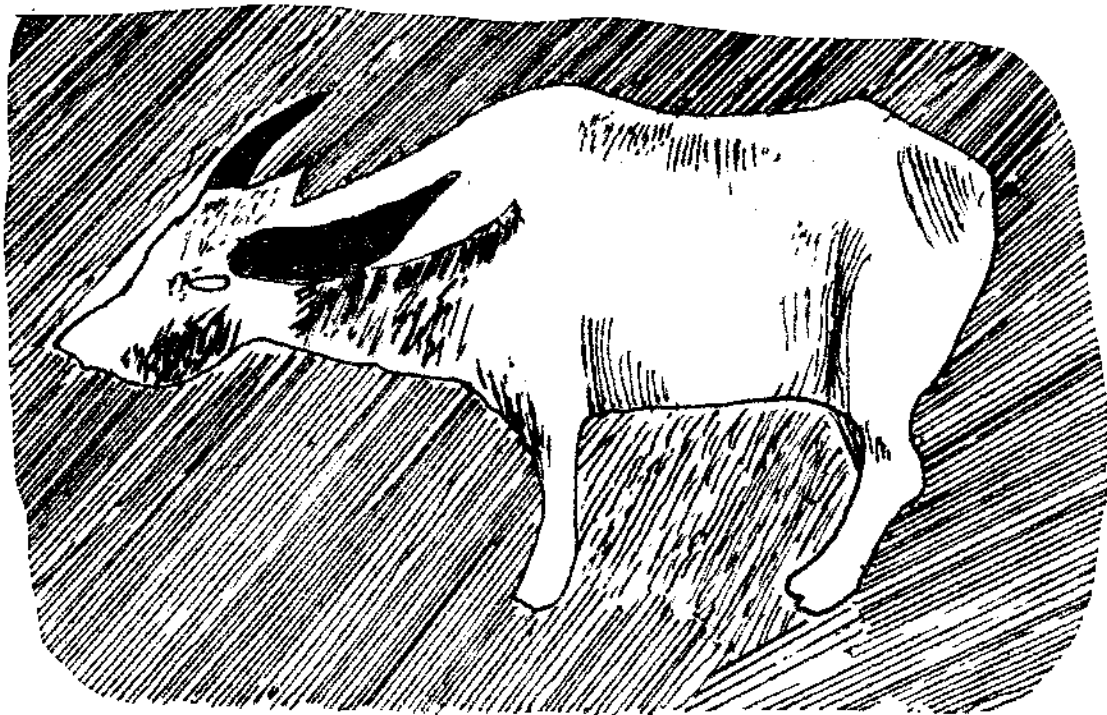
Pagkita in ista' kulang na isab iban sin hi Kura' malamma na isab. Pagkita' hinda Kābaw, hi Kura' malamma na, imiyan na isab hi Kābaw, "Asal sila yan maglaggu' sin way kausan. Bang yan aku kakitaan mu sayan isab bang ku yan di' jagjagun in tiyan niya yan sin tanduk."

Laung isab hi Pilanduk, "Sari. Kunsum ikaw mayan."

Hawpuun ta. Yaun naadlaw na isab hambuuk. Salta' nagpanaw na isab. Pagka mayan sila biya' manga ubus na nagpangaunkaun sin wala' pa sila nakapanaw, imasubu na isab hi Pilanduk kan Kābaw bang sakap da. Laung isab hi Kābaw, "Huun minsan kamu manaw na."

Nagpanaw na hinda Pilanduk magpangista'. Aha, pagtayud na mayan hinda Pilanduk, yan na sa isab hi Āgasi iban simagina na kan Kābaw bang nakalutu' na. Laung isab hi Kābaw, "Hayta'? Bang nakalutu' dumahal na kaw isab?"

Laung isab hi Āgasi, "Ay mu ba bagay Kābaw, maglangug. Bang lutu' na pakauna kita."



Laung isab hi Kābaw, "Kagaid da bang ikaw yan. Nakalandu' in dahal mu yan. Sulay na kaw kaput sin ista' yan bang kaw di' makakinam." Laung isab hi Āgasi, "Bat biya' kaw maisug. Nā bang baya' magsulay."

"Sulay na kita," laung isab hi Kābaw.

Nā, unu pa sa kaw yaun. Nagdu'tum na isab. Unu, iyampa na mayan tagna' nagdu'tum, pagsaggaw hi Āgasi ha duwang sipak tanduk hi Kābaw magtuy diyakdak. Unu ba tangkal tuud hi Kābaw in miyuna pa lupa'. Pagtindug kimalut dimagan madtu kanda Pilanduk.

Pagdatung na, laung hi Pilanduk, "Mayta' kaw?"

"Alla, tuwan Pilanduk," laung hi Kābaw, "Kagaid bunnal di' katahanan. Sali' saytan, bat pagdu'tum namu' na mayan

magtuy in duwa hansipak tanduk ku siyaggaw ampa aku diyakdak. Tangkal ku in miyuna."

Laung hi Pilanduk, "Na sāri, in ista' natu', way na, hāti ku, nakapīn."

Laung hi Kābaw, "Inday baha'."

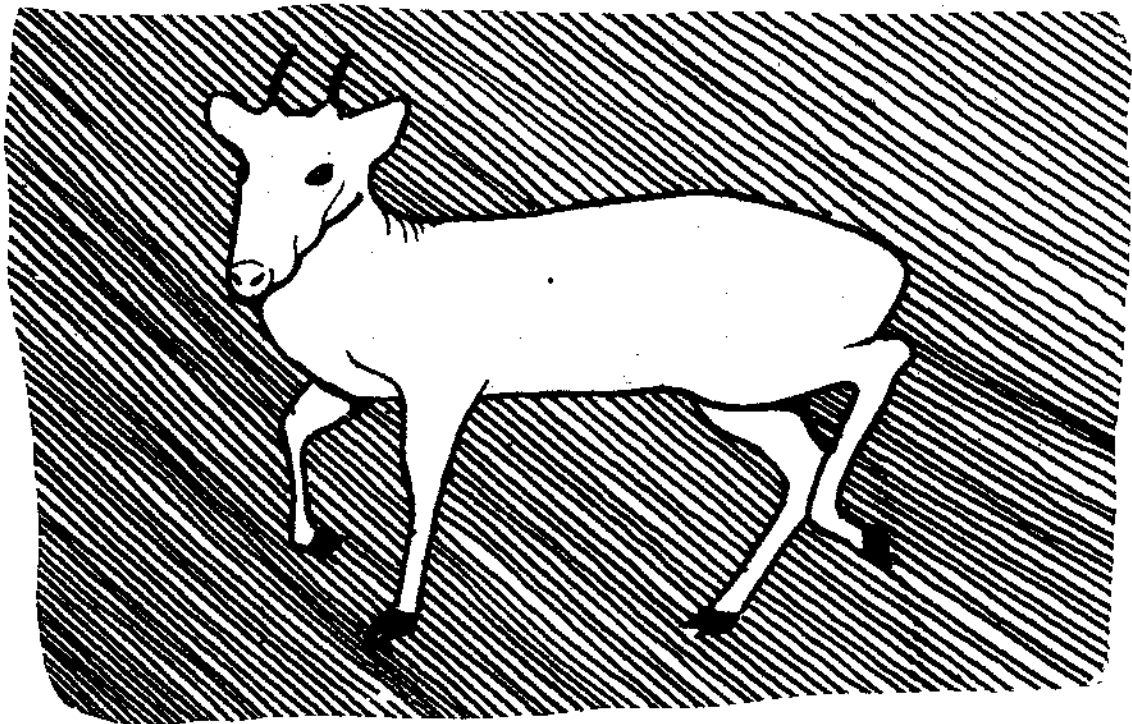
Laung hi Pilanduk, "Nā sūng na muwi'. Way da sa ini guna sin pagpangusaha ini. Tau da katan dugaing in magkaun." Salta' naguwi' na sila.

Pagkita sin ista' salat da in nakapīn. Nemissara na isab hi Pilanduk, "Kunsum kamu na hadja in panglubug. Aku isab in magtunggu' dī. Saga' bīnan niyu hadja in lahut kaku'."

Laung sin manga iban niya, "Huun."

Pagka yaun hambuuk adlaw na isab, hāti niya hi Pilanduk nakabīn na. In manga iban magpanaw na. Unu pa sa, hi Pilanduk kimā' na uway, ampa piyagbawsbawsan. Pagka yaun mataud in kiyabawsan niya iban pagdu'nguldu'ngul niya kāyu ha ista'. Yan na isab hi Āgasi imasubu na kan Pilanduk bang unuhun in uway biyabawsan. Laung isab hi Pilanduk, "Hipagbaggut ku sin baran ku sabab maghangin kunu' dakula' hangkan sa kami nagpangawa' - ista' mataud." Iban laung hi Pilanduk, "Kaun na kaw ista' yan."

Laung isab hi Āgasi, "Di' na aku kumaun sagawa' awn pangayuun ku kaymu bang makajari."



Laung hi Pilanduk, "Huun, makajari. Unu baha'?"

Laung hi Āgasi, "Aku na ba in hukuti, pagka aku dakula' dayn kaymu. Ikaw na ba in pasungi sabab gam pa isab in ikaw di' da tuud katampalan tuud."

Laung isab sin Pilanduk ini "Alla Āgasi, gam pa in ikaw yan na mabuggatbuggat dayn kāku'. Minsan kugdanan sin hangin, nā di' da marā tuud. Ayaw sin aku ini, bang kugdanan sin hangin na maray' hilupad magtuy."

Laung hi Āgasi, "Pilanduk, kitaa ba. Gam pa aku pasungan mu. Na di' kaw pakasakitan dayn sin di' mu aku pasungan. Na maray' kaw adjalan."

Unu pa sa kaw ini, hi Pilanduk, miyuga' na, salta in maagad kan Āgasi da. Laung hi Pilanduk, "Na bang biya' ha

yan Agasi, sari na. Ikaw na in pasungat."

Laung hi Agasi, "Hariin mu aku pasungat?"

Laung hi Pilanduk, "Bay' kaw di ha kahuy amun dakula' dayn ha katantan ini."

Laung hi Agasi, "Sung na."

Nagpanaw na sila. Salta' hi Agasi limilingkud na ha bulian sin kahuy magpapasung na. Magtuy na siya hi Pilanduk biyudburan sin uway. Dayn ha siki sampay pa ū.

Pag'ubus ampa siya iyan hi Pilanduk, "Hibal kaw kunu'g kitaun ta bang bukun da ba mahaluy." Magtuy na madtu hi Agasi himibalhibal. Makahibal pa. Laung hi Pilanduk,

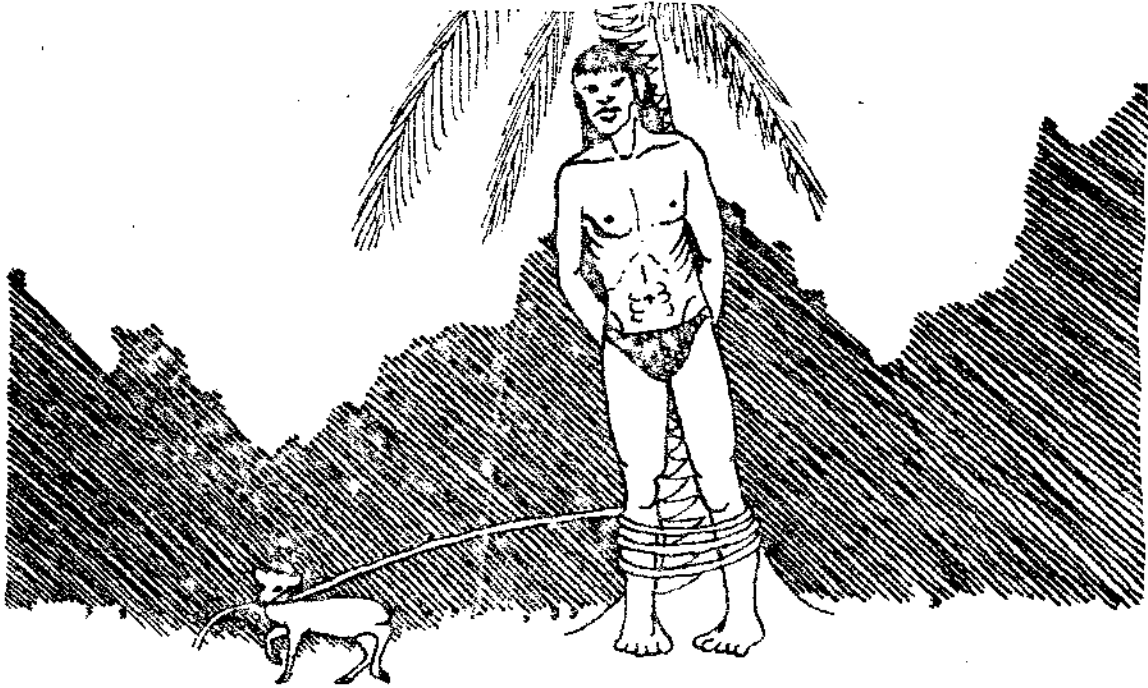
"Biya' bukun pa mahugut. Sipsipan ta naa."

Laung isab hi Āgasi, "Huun biya' mahaluy pa." Hagtuy na isab hi Pilanduk sipsipan. Ampa na isab asubuhun hi Āgasi bang mahaluy pa ba. Laung hi Āgasi, "Huun, mahaluy pa." Dayn duun sipsipan na isab hi Pilanduk.

"Alla!" laung hi Āgasi, "Pilanduk, biya' na! Di' na aku makanapas. Masigpit na!"

Laung isab hi Pilanduk, "Ayaw. In hangin landu' tuud makusug. Makabugtu' pa sa kan. Sipsipan ta naa." Salta' kawnan na isab hi Pilanduk sipsipan.

"Alla!" laung hi Āgasi, "Bang biya' ha yan, Pilanduk, matay isab aku. Di' na aku makanapas."



Laung hi Pilanduk, "Asal sa kan! Hatay na. Luba'luba' mu na yan. Ikaw na in mag'ubus sin ista' namu'." Iyumanan, na siya hi Pilanduk. Salta' in sipsip ha batang liug kiawn na kaagi hi Pilanduk. Unu pa sa. Miyatay na hi Agasi.

Pag'uwi' yaun sin manga iban hi Pilanduk dayn ha pangusahahan ista', hi Agasi patay na. Dayn ditu in manga iban hi Pilanduk nagkahagad bat hi Pilanduk karuk da isab mahaba' in akkal sabab napatay niya in hi Agasi iban sin kalaggu'laggu' niya.

Pagka yaun sila tipun na katantan, imiyan na isab hi Pilanduk. "Manga iban, bukun na isab hati ku malugay, awn na isab dumatung mari pa babaw sin dunya malabi pa dayn kan Agasi. Ampa in aku ini mig na dayn di ha dunya. Bang kamu

magad k̄aku', agad na kamu."

Laung sin manga iban, "S̄ari na bang kaw m̄ig, ĩg na kaw. Ampa in kami ini d̄i da, magpab̄in ha dunya."

Ha laung hi Pilanduk, "Huun. D̄i na kamu, saga' ayaw man kamu magsusun bang awn dumatung unuunu na kaniyu."

Laung isab sin manga kabagayan niya, "Huun. Kadtu na kaw." Hiyanaw na hi Pilanduk. Pag'ĩg na mayan yaun hi Pilanduk, amun dimatung na in mānusiya biya' k̄ātu'. Ampa in manga sapi', kura', k̄abaw iban sin manga hayup kaibanan piyagsaggaw. Bunnal na isab sila imatu saga' way da ba mahinang nila. Diyaraug sila ha akkal. Hawpuun ta na. Naubus da sila nasaggaw. Kiyahukutan da sila katantan amu biya' na sin iniini. Hangkan na awn suma' waktu in manga k̄abaw magpanganduk iban sin manga sapi'. Hanga iru',

kura' mangpangutkut na sabab kunu' kabayaan hi Pilanduk.
Hāti kakitaan mayan yadtu kiyahuhukutan da pasipugun kunu'.
Bat in piyag'iyān hinda kābaw, hinda sapi', iban hinda
kura', hinda iru', wala' da kunu' naagad. Na, hangkan na
sampay pa bihaun in manga kabaw, in manga sapi',
nag'aanduk na sadja bang lumabay hi Pilanduk pasal
sipugsipugun sila hi Pilanduk bat yaun sila hiyuhukutan.

ANG MAGSASAKA, ANG KANIYANG ANAK NA LALAKI
AT ANG KANILANG KABAYO

May isang magsasakang nagtungo sa palengke, isang araw. Isinama niya ang kaniyang bunsong anak na lalaki pati na ang kanilang batang-batang kabayo. Sa daan ay may nasalubong silang mga babaeng nagtatawanan at tila sila ang pinagtatawanan. "Naku, tingnan ninyo! Nakakita na ba kayo ng mas tatanga pa sa nakikita ko magmula nang kayo'y isilang?" "Naglalakad sila, gayong may kabayo naman. Bakit ayaw nilang sakyan ang kanilang kabayo?"

Kaya't inutusan ng ama ang kaniyang anak na sumakay sa kabayo. "Hala, sumampa ka sa kabayo! Ayokong pinagtatawanan tayo ng mga tao."

At sumakay na ang anak sa kabayo at nagpatuloy na sila sa kanilang patutunguhan. Sunod, naraanan na naman nila ang ilang matatanda na nagsisipag-usap.

Sila ay nagbulung-bulungan, "Tingnan ninyo iyon!" Lahat sila'y namangha. "Ito na nga marahil ang tanda ng huling mga araw. Ang anak ang nakasakay habang ang ama na matanda na, ang naglalakad."

"Palagay ko'y tama sila, anak," wika ng ama. "Harahil makabubuting ako ang nakasakay sa kabayo at ikaw naman ang naglalakad."

Kaya't ang ama ang sumakay sa kabayo at nagpatuloy na sila sa kanilang paglalakbay. Nang mga ilang kilometro na ang kanilang nalalakad, may nasalubong naman silang isang matandang babaeng may mga batang kasama.

"Masyado naman ang amang iyon!" wika ng babae. "Siya lang ang nakasakay at di man lang pasakayin ang kaniyang anak. Hindi na naawa sa batang paika-ika sa pagsunod sa kaniya."

Kaya't sinabi ng ama sa kaniyang anak, "Sumampa ka rito sa aking hulihan. Ayoko masabing hindi mabuti ang pagtrato ko sa aking mga anak."

At ngayon nga ay kapuwa sila sakay ng kabayo papasok na sa pamilihan ng lunsod.

"Aba!" ang sigaw ng ibang mga magsasaka, "Yaong kawawang kabayong yaon ay sinasakyan ng dalawang tao. Dapat silang makulong. Bakit di nila pasanin ang kabayo sa halip na ang kabayo ang magpasan sa kanila."

Kaya't ang mag-ama ay bumaba sa kanilang kabayo at kinarga ito sa kanilang likod. Nang sa daraan sila sa isang tulay upang tumawid sa ilog, naramdaman ng kabayong siya'y nakatali. Bigla na lang pinagsisipa nito ang mag-ama upang siya'y makawala. At silang tatlo ay sama-samang nahulog sa ilog.

Ito ang dahilan kung kaya dapat muna nating isipin ang anumang ating maririnig. Isipin natin kung ito ba ay makabubuti sa atin o makasasama kaya. Tulad ng mag-ama sa kuwentong ito lahat ng marinig nila ay ginawa nila kaagad. Hindi nila naisip na ito'y ikasasama nila at ikapaghihirap. Ang mga mangmang ay nagsasama-sama.

PILANDUK

Noong unang panahon, may isang pangkat ng magkaibigan na binubuo nina G. Pilanduk, G. Kalabaw, G. Kabayo, G. Baka, G. Elepante, G. Kambing at G. Aso. Isang araw, napagkayarian nilang mangisda. Inilagay nila ang kanilang mga buslo, lubid at itak sa isang lugar. Pagkatapos, nagtungo sila sa ilog na kilala sa pagkakaroon ng maraming isda. Pinagputik nilang lahat ang mga tubig nang makarating sila doon. Sunggab dito, sunggab doon sa bawa't isdang makita nila at pagkatapos ay inilalagay nila sa buslo at yaong hindi na magkasiya sa mga buslo ay tinutuhog naman nila at dinadalang pauwi.

Pagdating sa bahay, yaong mga gusto ang inihaw na isda ay nag-iihaw, yaon namang may gusto kanin ito ng hilaw (kinilaw) sa isinasawsaw sa suka at toyo ay ganoon ang ginagawa, yaon namang gusto ang sinigang, ay nagsipagsisigang. Tinatapa naman nila sa isang malaking lutuan ang mga isdang natira. Sa dami ng isda'y kahit sa kinabukasa'y di pa rin kayang malutong lahat.

Kinaumagahan, pagkaalmusal, bago magtungo sa ilog upang mangisda, tinanong ni Pilanduk ang kaniyang mga kasamahan kung sino sa kanila ang may nais na magbantay

o tumingin sa mga isda sa malaking salalayan ng isda. "Ako na ang magbabantay sa mga isda pagka't ako ang pinakamalaki sa pangkat," wika ni G. Elepante na naghandog ng kaniyang kusang-loob na paglililakod.

"O, sige, Ikaw na!" ayon ni Pilanduk, at umalis na si Pilanduk sampu ng kaniyang mga kasamahan.

Hindi pa natatagalang nakaalis sina Pilanduk, dumating si G. Higante. Tinanong niya si G. Elepante kung puwede niyang matikman ang isda. Sumagot si G. Elepante, "Oo, bakit hindi." At sinimulan na niyang kanin ang mga isda. Pinili pa niya ang malalaki. Nang mapansin ni G. Elepante na hindi lang niya basta tinitikman kundi bagkus kinakain na, kapagdaka'y nagwika siya, "Hoy! G. Higante, ngayon namang natikman mo na ang isda palagay ko naman ay sapat na sa iyo ang iyong nakain. Alam mo namang hindi lamang ako ang nagmamay-ari ng mga iyan, marami kami."

"A, huwag kang mag-alaala, kaibigang Elepante, hindi pa ako busog!" sambot ni G. Higante.

"Di ba't kanina lang ay sinabi mong titikman mo lang at ngayon naman ay gusto mong mabusog. Masyado na ang katawan mo!"

"Tila ba ako'y hinihiya mo? Hanggang mamaya pa'y bibiyakin na kita," pagalit na wika ni G. Higante. "Sige, subukan mong biyakin ako. Tingnan ko lang kung magagawa mo," ang hamon ni G. Elepante.

Walang sabi-sabing dinaluhong siya ni G. Higante at sila'y nagpambuno. Sa madaling sabi'y hindi nakatagal si G. Elepante. Natalo siya.

Sa darating naman si G. Pilanduk at ang kaniyang mga kasamahan, nguni't ubos na ang isda at nanghihinang-nanghihina na si G. Elepante at halos di na siya makagulapay. "Masyado kasi kayong matagal. May isang taong pumarito, na halos inubos na ang isda at bukod dito'y inaway pa ako. Ayoko nang magbantay dito sa susunod," ang pahimutok na sabi ni G. Elepante.

Kinaumagahan nang mangingisda na naman sila, tinanong na naman ni G. Pilanduk ang kaniyang mga kasamahan kung sino ang may gustong magbantay sa mga isda. Sumagot si G. Kabayo, "Ako". Tinanong siya ni Pilanduk, "Ano naman

ang gagawin mo sakaling magbalik ang taong iyon?

Sumagot si G. Kabayo "Buhay ang lupa, Pilanduk, kung ako, makikita niya kung hindi ko siya patayin. Kakagatin, sisipain at yoyapakan ko siya," "Magaling!" wika ni Pilanduk," nguni't pagbubutihin mo. Tiyakin mo lang na talo siya." At silang lahat ay nagsilakad na, kasama si G. Elepante.

Nang makaalis na sina Pilanduk, heto na naman si G. Higante. Tinanong niya si G. Kabayo kung puwede niyang matikman ang iniihaw niyang isda. Sumagot si G. Kabayo, "Oo, puwede mong tikman." Kaya't kinain ni G. Higante ang mga ito na pinipili lang ang malalaki.

Nang halos busog na ang higante, "Hindi lamang ako ang nagmamay-ari ng mga isdang iyan. Palagay ko nama'y sapat na ang iyon natikman," nagwika ang kabayo.

Sumagot si G. Higante, "Kaibigang Kabayo, hinihiya mo ako. Pinaalis mo na ako kahit hindi pa ako tapos! Hanggang mamaya pa'y ihahagis ko sa iyo itong mga isdang ito para mabulag ka."

Ikaw na ang pinakakain ay gusto mo pa akong awayin! Sige, subukan mong ihagis at makikita mo ang hinahanap mo!" wika ni G. Kabayo.

"A, pare-pareho kayo! kahit si G. Elepante na mas malaki sa iyo ay napatumba ko, di mo ba nakita? Ang pagmamalaking wika ni G. Higante.

Sumagot si G. Kabayo, "Huwag mong isiping ako'y tulad ni G. Elepante. Sige subukan mo!" at walang isang salitang nilusob ni G. Higante si G. Kabayo at sila'y nagpangbuno. Talagang ginawa ni G. Kabayo ang sinabi niya kina Pilanduk nguni't sumuko siya at umuwi na si G. Higante. Sa darating naman si Pilanduk at ang kaniyang mga kasamahan.

Nakita ni Pilanduk na naubus ang isda at si G. Kabayo ay nasa di mabuting kalagayan. Nanghihina siya. Nang makita ni G. Kalabaw na talunan si G. Kabayo, sinabi niya, "Tiga wala kayong kuwenta. Ang lalaki pa naman ninyo! Kung ako ang nasa kalagayan ninyo, makikita niya, wawasakin ko ang tiyan niya sa pamamagitan ng aking sungay."

"Hayaan mo na. Bukas, ikaw naman," wika ni Pilanduk kay G. Kalabaw. Para mapaikli ito, panibagong araw na naman. Lumakad na naman sila upang mangisda. Nang makapag-almusal, tinanong ni Pilanduk si G. Kalabaw kung handa na. Sumagot siya, "Oo, handa na ako. Makaalis na kayo."

Kaya't si Pilanduk at ang kaniyang mga kasama ay nagsialis na upang mangisda.

Nang sila'y makaalis, pumaroon na naman si G. Higante. Binati si G. Kalabaw at tinanong kung luto na ang isda. Sumagot si G. Kalabaw, "Bakit, kung luto na ang isda magnamatakaw kang muli?"

"Huwag kang magbiro, Kaibigang Kalabaw, kung talagang luto na, hayaan mo na akong makakain."

"Totoo nga. Kung ikaw na nga, masyado na ang katakawan mo! subukan mo lang hipuin ang mga isdang iyan. Tingnan ko kung matikman mo man lang!" sabi ni G. Kalabaw. "Away ang hinahanap mo, ano? Sige, mauna ka at tingnan ko lang," naghahamong wika ni G. Higante.

"Subukan natin," wika ni G. Kalabaw. Ano kaya ang sunod na nangyari? Kapagsisimula pa lang nilang mag-away, sinunggaban agad ni G. Higante ang kaniyang dalawang sungay at pinatumba siya. Unang sumayad sa lupa ang gulugod ni G. Kalabaw. Kaya't nalubak ang lupa na ikinapatakbo niya kay Pilanduk.

Nang siya'y makarating kay Pilanduk tinanong siya nito, "Bakit, ano'ng nangyayari?"

Sumagot si G. Kalabaw, "O, Panginoong Pilanduk. Totoo nga! Siya ay totoong malakas! wala akong nagawa. Para siyang diyablo. Paano'y nang nagsisimula pa lang ang aming labanan ay nahawakan niya agad ang aking dalawang sungay at ako'y naitumba niya. Ang aking gulugod ang unang sumayad sa lupa."

"Kalimutan mo na iyon. Ano na ang nangyari sa ating mga isda? Marahil wala nang natira?" tanong ni Pilanduk. "Hindi ko alam," ang sagot ni G. Kalabaw.

"Umuwi na tayo. Wala nang kabuluhang magtrabaho pa tayo kung iba rin lang naman ang kakain ng ating isda!" ang sabi ni Pilanduk. At sila ay nagsiuwi na.

Matagpuan nila ang isdang kakaunti na lang ang natitira. Sinabi ni Pilanduk, "Kayo na lang ang pumunta sa ilog bukas. Ako na lang ang magbabantay sa mga isda rito. Iwan na lang ninyo iyang itak na iyan sa akin.

"O, sige," tugon ng kaniyang mga kasama. Kinabukasan, si Pilanduk na lang ang naiwan sa bahay. Umalis na ang kaniyang mga kasama upang mangisda. Ano sa palagay ninyo ang nangyari? Kumuha si Pilanduk ng yantok, kinayas ito at ang natira ay iginatong sa nakasalang na isda. Makaraan ang ilang sandali, dumating si G. Higante at tinanong si Pilanduk kung saan niya gagamitin ang yantok at kung bakit niya kinakayasan. Tumugon si Pilanduk, "Gagamitin ko itong panali sa aking katawan sapagka't may darating na malakás na hangin at ito rin ang dahilan kaya marámi kaming huling isda." Pagkatapos idinagdag pa niya, "Sige kumuha ka ng isda at kanin mo."

"Ayokong kumain, may gusto lang sana akong hilingin sa iyo kung maaari," wika ni G. Higante.

"Bakit hindi. Ano ba iyon?" tanong ni Pilanduk.

"Ako na lang ang itali mo," pekiusap ni G. Higante, "sapagka't mas malaki ako sa iyo. Hindi ka man lang

madadampian ng hangin. Pero sa akin, tiyak na tatama agad iyon."

Tumugon si Pilanduk, "Talagang tama ka. Has mabigat ka nga kaysa akin at kahit na tamaan ka ng hangin ay di madadala, pero ako, pag tinamaan ng hangin, tiyak na ako'y lilipad."

Sinabi ni G. Higante, "Nakinig ka sa akin Pilanduk. Dapat mo akong itali. Alin sa dalawa ang itali mo ako o masaknan ka. Harahil, ngayon pa'y nanganganib na ang buhay mo."

At ano kaya sa palagay ninyo ang nangyari? Natakot si Pilanduk kaya't pinaunlakan niya ang kahilingan ng Higante. Sinabi niya, "Kung ganoon, e, hindi na lang bale, Higante, itatali na lang kita. Nagtanong si G. Higante, "Saan mo ako itatali?" sumagot si Pilanduk, "Doon sa punong pinakamalaki sa lahat."

"O, sige, tayo na," yaya ni G. Higante. At tinungo na nila ang nasabing puno. Naupo si G. Higante sa paanan nito upang patali. Itinali niya ang yantok sa kaniyang mga paa paikot na pataas sa kaniyang ulo.

Pagkatapos nito, sinabi ni Pilanduk, "Subukan mong kumilos upang malaman natin kung maluwag pa." Kaya't siya nga'y kumilos at napag-alaman nilang siya'y nakakikilos pa. "Marahil ay hindi pa mahigpit. Hihigpitan ko pa nang kaunti," sabi pa ni Pilanduk.

"Oo nga, maluwag pa," ang ayon naman ni G. Higante. Huli niyang tinanong si G. Higante kung ito'y maluwag pa. Tumugon si G. Higante, "Oo, maluwag pa." At hinigpitan pa niyang muli ang yantok.

Sa wakas nagsalita si G. Higante, "O, Pilanduk, tama na. Ngayon ay di na ako makahinga! Masyado nang mahigpit."

"Hindi pa malakas ang hangin. Baka mo mapatid ang yantok. Hihigpitan ko pa," pakli ni Pilanduk.

"Pag ito'y ginawa mo hindi na ako makakahinga. Mamamatay ako," ang samo ni G. Higante. Nguni't lalo pa niya itong hinigpitan.

Sinabi ni Pilanduk, "Mabuti ngang mamatay ka na pagka't ikaw ang umubos ng aming isda. At sinabi na ni Pilanduk ang katotohanang talagang nais niyang siya'y patayin. Pagkatapos ay binigti niya ito. Ano sa palagay n'yo ang sumunod na nangyari? Namatay ang higante, mangyari pa.

Patay na si G. Higante nang dumating ang mga kasamahan ni Pilanduk. Mula noon, lumaki ang tiwala nila sa kakayahan ni Pilanduk pagka't ayon sa kanila, siya ay matalino. Siya kasi ang nakapatay kay G. Higante sa kabila ng kaniyang pagiging maliit. Nang sila'y magkatiwun-tipong muli, nangusap si Pilanduk, "Mga kaibigan, di magtagal at mayroon na namang paririto sa daigdig na marahil ay mas malakas pa kay G. Higante. Para sa akin, mamabutihin ko pang lisanin ang daigdig na ito. Kung gusto ninyong sumama sa akin, pwede."

Nguni't ganito naman ang sabi ng kaniyang mga kaibigan, "Ikaw ang bahala kung gusto mong umalis, maiiwan mo na kami pagka't dito na sa daigdig na ito kami mamalagi."

"Sige, humayo ka na," sabi ng kaniyang mga kaibigan. Nang makaalis na si Pilanduk, may mga nagsidating. Mga taong tulad mo at tulad ko. Hinuli nila ang baka, ang kabayo, ang

kalabaw, at ang iba pang mga hayop. Oo, sinubok lang makawala, nguni't wala silang nagawa. Sila'y nadaig sa katalinuhan. Ngayon nga'y wala silang kalayaan. Nakatali sila. Ito ang dahilan kung kaya't ang kalabaw, pati rin ang baka ay nanunuwag. Ang mga aso at mga kabayo ay nangangagat. Dehil rin dito kung kaya pag dumaraan si Pilanduk at nakikita silang nakatali, hinihiya niya sila.